

RECENZJA

rozprawy doktorskiej
magistra Piotra WOYKE pod tytułem:
Strategia przetrwania.

Potencjał odstraszenia w politykach obronnych Finlandii i Izraela po 1991 roku

Oświadczam, że między mną a Doktorantem, Panem magistrem Piotrem Woyke nie zachodzi konflikt interesów, czyli nie występują bezpośrednie relacje osobiste (pokrewieństwo, związki prawne, konflikt) oraz nie mają miejsca relacje zależności zawodowej, ponadto nie miała miejsca współpraca naukowa. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska na temat *Strategia przetrwania. Potencjał odstraszenia w politykach obronnych Finlandii i Izraela po 1991 roku* autorstwa magistra Piotra Woyke opracowana została pod kierownictwem naukowym profesora doktora habilitowanego Huberta Królikowskiego oraz promotora pomocniczego doktora Rafała Kwiecińskiego. Dysertację przedłożono Radzie Dyscypliny Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podstawą formalną sporządzenia recenzji jest uchwała wymienionej Rady z 26 kwietnia 2022 roku.

Sytuacja problemowa

Izrael i Finlandia - mimo dzielących je fundamentalnych różnic – funkcjonują w warunkach daleko idącego podobieństwa kilku wymiarów otaczającego je środowiska międzynarodowego. Oba mianowicie uwzględniać muszą w swojej polityce bezpieczeństwa funkcjonowanie w sąsiedztwie podmiotu lub podmiotów niechętnych, w określonych sekwencjach czasowych wrogich, a prócz tego mało przewidywalnych. Złożony charakter relacji wynika przy tym zarówno z bieżącej gry interesów, jak i zadawnionych problemów terytorialnych silnie osadzonych w resentymencie historycznym. Oba państwa, czyli Finlandia oraz Izrael pozostają przy tym poza zinstytucjonalizowanymi strukturami bezpieczeństwa zbiorowego (choć w przypadku Finlandii zapewne rychło się to zmieni). Oba mogą zaliczać się do stabilnych demokracji, są krajami wysoko rozwiniętymi, posiadającymi nader innowacyjne gospodarki. Zbiór podobieństw jest na tyle istotny, że uzasadnia porównywanie obu państw w kilku, starannie wybranych i jednoznacznie zdefiniowanych wymiarach.

Zbudowanie autorskiej, komparatystycznej konstrukcji badawczej obejmującej „strategie przetrwania” Izraela oraz Finlandii jest niewątpliwym osiągnięciem Doktoranta. Należy podkreślić, że jest to podejście nieoczywiste, wymagające pogłębionej refleksji badawczej, a w związku z tym obarczone ryzykiem zanegowania, czy wręcz wyszydzenia jeszcze przed zapoznaniem się adwersarzy z materiałem rozprawy. Doktorant podejmując zagadnienie określone w temacie dysertacji wykazał się zatem godnym odnotowania naukowym nonkonformizmem oraz odwagą poznawczą i (a i osobistą). Uwaga ta w całej rozciągłości odnosi się również do Promotora i Promotora pomocniczego.

Informacje ogólne o recenzowanej rozprawie

Przedstawiona do recenzji dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, bibliografii, zestawienia tabel oraz zestawienia grafik. We wstępie Doktorant przedstawił przyczyny podjęcia badań, z których sprawozdaniem jest recenzowana rozprawa, nakreślił założenia badawcze oraz przyjęte ograniczenie, zaprezentował tezę rozprawy i cztery hipotezy. Niestety nie przedstawił daty zakończenia badań, co wobec dynamiki zmian sytuacji stanowi niejaki problem. Zasadnicza część wyводу merytorycznego zawarta jest w kolejnych czterech rozdziałach: *1. Teoria badań nad politykami obronnymi i odstraszaniem*, *2. Polityka obronna Finlandii po 1991 r.*, *Polityka obronna Izraela po 1991 r.*, *Porównanie narodowych modeli polityki obronnej Finlandii i Izraela*) oraz będącym de facto kolejnym rozdziałem *Podsumowaniu*.

Całość rozprawy zawiera się na 368 stron, z czego około 210 uznać należy za autorskie rozważania dotyczące problemu wyartykułowanego w tytule rozprawy. „Architekturę” dysertacji, określić można mianem starannie zaprojektowanej i konsekwentnie wykonanej. Autor w zasadniczej części rozprawy posługuje się językiem wolnym od ozdobników, upiększeń stylistycznych, pustosłowia i rozmaitych wieloznaczności. Narracja w odniesieniu do niektórych wątków jest wręcz ascetyczna, co umożliwiło ograniczenie rozprawy do nader rozsądnej objętości bez żadnych negatywnych konsekwencji dla jej warstwy merytorycznej. Skutkuje to jednak również pewną ilością skrótów myślowych utrudniających lekturę. Autor apriorycznie zakłada, że czytelnicy równie biegle jak on sam poruszają się w problematyce bezpieczeństwa zarówno Finlandii, jak i Izraela. Tymczasem w obrębie zarówno nauk o stosunkach międzynarodowych, jak i nauk o bezpieczeństwie, dominuje – w przypadku badań obejmujących więcej niż jeden podmiot – raczej podejście obszarowe, nie zaś funkcjonalne. Powyższa uwaga nie jest przy tym

zarzutem. Przeciwnie więc – recenzent pragnie raz jeszcze podkreślić nowatorstwo podejścia przyjętego przez Doktoranta.

Opisując przyjętą metodologię Doktorant odchodzi jednak od języka konkretnego pozwalając sobie na budowanie dość dziwnych konstrukcji. Mniemać można, że wynikało do z dążenia do nadania wywodowi możliwie „uczonego” charakteru. Zabieg ten przyniósł inny od zamierzonego rezultat. Miejsce jasnego wyводу zajęły frazy, których rozczytanie wymaga niejakiego wysiłku. Generalnie jednak rozdziały pracy tworzą spójną, logiczną całość. Ich tytuły oraz tytuły podrozdziałów są zgodne z treścią w nich zawartą. Pewnym wyjątkiem jest rozdział pierwszy, którego tytuł sformułowano z pewną dozą tromtadracji. Autor omawia w nim wszak nie „teorię badań nad politykami obronnymi i odstraszeniem”, a pewien jej wąski wycinek dorobku w tej materii. Nie zmienia to jednak faktu, iż w kolejnych rozdziałach istnieje precyzyjnie i starannie prowadzona linia przewodnia całej pracy. Autor formułuje swoje poglądy, opinie i przemyślenia w sposób – na ogół - jasny i jednoznaczny.

Doktorant zgłębił w toku procesu badawczego uwieńczony przedstawieniem rozprawy obszerną literaturę. Składają się na nią trzy bloki: pierwszy (którego Autor nie był łaskaw zatytułować) obejmujący monografie, artykuły naukowe, rozdziały w monografiach, teksty publicystyczne, notatki z prasy codziennej (255 pozycji), drugi noszący tytuł *Źródła prawne i oficjalne dokumenty* (16 pozycji) i trzeci obejmujący odsyłacze do stron internetowych (43 pozycje). Opisane podejście wywołać musi kilka komentarzy. Pierwszy blok nie został mianowicie poprawnie uporządkowany, w następstwie czego przypomina duże pudło zawierające rozsypane puzzle z kilku zestawów. Nie jest to zgodne z regułami warsztatowymi i budzi odczuwalny dysonans. Zawartość „infosfery” została potraktowana niekonsekwentnie. Publikacje zatytułowane trafiły do bloku pierwszego, publikacje pozbawione tytułów do trzeciego. Sugeruję więc by Doktorant, przygotowując się do publikacji rozprawy zechciał tej kwestii poświęcić nieco więcej uwagi.

Ikonografia rozprawy jest znacząco niższej jakości niż część tekstowa. O ile przedstawienie struktur organizacyjnych nie budzi zastrzeżeń, to trudno zaakceptować, z przyczyn zarówno merytorycznych, jak czysto wizualnych przedstawienie dyslokacji instytucji i związków taktycznych sił zbrojnych Finlandii na dwóch mapach. Jest to kontrskuteczne, gdyż nie obrazuje kluczowego elementu – niskiego nasycenia rozległego terytorium siłami. Podobnie rzecz ma się w odniesieniu do map dyslokacji izraelskich związków taktycznych. Mówią one niewiele wrywając fragmenty terytorium z kontekstu terytorialnego. Recenzent stawia więc tezę, że rozwiązaniem lepszym byłaby rezygnacja

z map, niż ich niestaranne przygotowanie w oparciu o popularny materiał geoinformacyjny. W obecnym kształcie burzą one harmonię rozprawy.

Oceniana całościowo rozprawa wykazuje, że Doktorant zaprezentował zadowalający poziom umiejętności edycyjnych. Przed ewentualną publikacją w formie książkowej (co rekomenduję) należy jednak raz jeszcze przeprowadzić staranną redakcję ukierunkowaną na eliminację pojawiających się niezręczności językowych i zdań wielokrotnie złożonych. Radykalnie też należy poprawić jakość (sugeruję powtórne opracowanie) map.

Ocena metodologiczna rozprawy

Rozprawa doktorska winna stanowić potwierdzeniem umiejętności dostrzeżenia, sformułowania i rozwiązania problemu badawczego. Świadczy ona o tym, że aplikujący do stopnia naukowego doktora opanował metody badawcze stosowane w danej dyscyplinie nauki i potrafi się nimi prawidłowo posługiwać, posiada pogłębioną wiedzę teoretyczną i specjalistyczną w zakresie tej dyscypliny, jest samodzielny i dojrzały intelektualnie. W przypadku kwestii pierwszej, to jest umiejętności dostrzeżenia problemu badawczego nie mam zastrzeżeń, czemu dałem wyżej wyraz. Jednakże już jego sformułowania budzi pewne wątpliwości. Doktorant założył, że celem pracy jest „zbadanie polityki obronnej Finlandii i Izraela”, postrzeganej jako „jeden z kluczowych elementów ich przetrwania, oraz zidentyfikowanie czynników „wspierających budowę efektywnego odstraszenia”. Podobnie Doktorant ujął kwestię z Zakończeniu pisząc „poniższa praca miała jasny cel - wskazanie czynników wspierających budowę efektywnego potencjału odstraszenia w przypadku małych państw”. Konstrukcja „czynniki wspierające budowę efektywnego odstraszenia” jest dość kabalistyczna, wyzwala bowiem pytanie o miary efektywności. Politologia nie posługuje się jednoznaczną terminologią nauk ścisłych, ale nie może to jednak oznaczać braku szacunku politologa dla precyzji wypowiedzi, a dezynwoltura w tej materii nie świadczy bynajmniej o erudycji. Proszę zatem Doktoranta o odniesienie się do zagadnienia miar efektywności, które przyjął w rozprawie podczas publicznej obrony

Trudno także zaakceptować frazę, iż „w poniższej pracy podjęto problem badawczy związany z politykami obronnymi Finlandii i Izraela po zakończeniu zimnej wojny oraz analizie komparatywnej obu przypadków”. Identyfikacja problemu badawczego poprzez wskazanie, że jest „związany z politykami obronnymi”, to zabieg przedziwny. Za równie egzotyczne recenzent uważa zdanie, iż „główną tezę poniższej pracy stanowi wskazanie, iż istnieje katalog cech...”. Zatem „tezę stanowi wskazanie”. Jest to zdanie niewątpliwie

odkrywcze. Hipotezy sformułowane są w sposób dziwaczny. Hipoteza jest, wszakże twierdzeniem podlegającym obaleniu lub potwierdzeniu (konfirmacji bądź falsyfikacji).

Zdania:

- „pierwszą hipotezą poniższej pracy jest założenie, iż badane państwa stanowią przykład efektywnego odstraszenia poprzez prowadzenie polityk obronnych”,
- „drugą hipotezą jest wskazanie bezpośredniej zależności między uwarunkowaniami prowadzenia polityki obronnej a wykształconym modelem odstraszenia”,
- „trzecia hipoteza wskazuje, iż niewielkie państwa charakteryzujące się dynamicznym środowiskiem bezpieczeństwa i chcące zachować stosunkowo wysoki poziom suwerenności, są zmuszone do wykazywania się większą kreatywnością w polityce obronnej w porównaniu np. do państw niewielkich stanowiących część rozwiniętego sojuszu wojskowego z udziałem mocarstw”,
- „czwartą hipotezą poniższej pracy jest wskazanie, iż wspomniane cechy wspólne, przy adekwatnym dostosowaniu mogą stać się elementem polityk obronnych innych państw w podobnym położeniu”

Oddają – co prawda - intencje Doktoranta, ale są niepotrzebnie zawile. Pozór uczoności poprzez tworzenie hermetycznego języka nie ułatwia komunikacji. Wiedzę naukową pozyskuje się poprzez weryfikację hipotez. Trudno jednak weryfikować hipotezy, jeżeli zostały one postawione w sposób nieostry.

Mgłą tajemnicy i niedopowiedzenia owiane są też metody badawcze, którymi posługiwał się Doktorant. Fraza „badania na rzecz poniższej pracy były realizowane w latach 2018-2020, przy stałej i bieżącej obserwacji sytuacji w analizowanych państwach. Opierały się one przede wszystkim na analizie literatury przedmiotu, artykułów naukowych oraz prasowych, a także oficjalnych, rządowych materiałów informacyjnych. W mniejszym stopniu oparto się na rozmowach z ekspertami tematycznymi i doświadczeniach wyniesionych z własnych prac” nie wyczerpuje ciekawości recenzenta. Z kolei na stronie 31 Doktorant był łaskaw napisać, że „podstawową metodą badawczą zastosowaną w poniższej pracy jest porównawcze studium przypadku”. Czy rozumieć należy, że jedynymi metodami były w istocie „analiza literatury przedmiotu” i „studium przypadku”? Fundament metodologiczny rozprawy uznać zatem należy za nie do końca stabilny. Doktorant potraktował budowę struktury metodologicznej dysertacji w sposób pobieżny, by nie powiedzieć formalny, traktując ów element rozprawy jako niemal jako „zło konieczne”. Z treści pracy przeziara wręcz przemożne pragnienie by etap ten przejść i zająć się analizą

dokumentów. Tymczasem nie ma przesady w stwierdzeniu, że o jakości pracy politologa w przemożnym stopniu decyduje jego kultura metodologiczna. Ponieważ oceniana całościowo metodologia opracowana i przyjęta przez Doktoranta zasługuje jedynie na dostateczną notę przedkładam, by w trakcie publicznej obrony magister Piotr Woyke zwięźle przedstawił i omówił:

- przedmiot badań,
- cel badań,
- hipotezy badawcze,
- zastosowane w procesie badawczym metody,

a ponadto:

- jednoznacznie sprecyzował pytania badawcze,
- przedstawił odpowiedzi uzyskane na postawione pytania badawcze.

Ustosunkowanie się Doktoranta do powyższych kwestii traktuję jako ważny element oceny Jego całościowego wysiłku badawczego.

Ocena merytoryczna rozprawy

Autor osadził swoje rozważanie na koncepcie „realizmu ofensywnego” w emanacji nakreślonej głównie przez Johna Maersheimera, a zawartej w pracach *The Tragedy of Great Powers Politics*¹ oraz *The False Promise of International Institutions*². Warto zauważyć, że główne myśli drugiej z wymienionych prac zostały następnie rozwinięte w książce *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*³. Pan magister Woyke słusznie przy tym zauważa, iż na postrzeganie rzeczywistości międzynarodowej proponowane przez realistów mogą sobie pozwolić mocarstwa, zaś mniejszych graczy cechować musi nieporównywalnie większa zdolność do rozumienia i wykorzystywania niuansów rozgrywki. Owe dążenie do wyrwania się spod wpływu „uznanego amerykańskiego autorytetu” to kolejny element skłaniający do sformułowania wniosku, iż Doktoranta cechuje badawcza dojrzałość.

¹ J. Maersheimer, *The Tragedy of Great Powers Politics*, W. W. Norton & Company, New York 2003 (wydanie polskie: *Tragedia polityki mocarstw*, Kraków 2020)

² J. Maersheimer, *The False Promise of International Institutions*, „International Security” 19 (3), Winter 1994-1995.

³ J. Maersheimer, *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*, Yale 2018 (wydanie polskie: *Wielkie złudzenie. Liberalne marzenia a rzeczywistość międzynarodowa*, Kraków 2021).

W historycznych częściach wywodu pojawia się kilka uproszczeń i niedopowiedzeń. Na przykład analizując politykę obronną Finlandii Doktorant zechciał stwierdzić „Finowie w trakcie swej historii nie musieli organizować struktur ruchu oporu na terenie całego państwa” (s. 301). Tym niemniej w 1944 roku pułkownik Valo Nihtilä i podpułkownik Usko Haahti rozpoczęli organizowanie sieci zamaskowanych magazynów z bronią, które w przypadku realizacji najgorszych scenariuszy mogłyby posłużyć do wyposażenia oddziałów partyzanckich. Przedsięwzięcie zostało jednak zdekonspirowane. W historiografii fińskiej określane jest jako „sprawa ukrytej broni” (fin. Asekätkentä, szw. Vapengömmoaffären). Poruszając sprawę ruchu oporu w przypadku okupacji kraju należałoby ten wątek przedstawić, choćby w formie rozszerzającego przypisu.

Pewne partie wprowadzenia historycznego są też nieco zbyt ogólne. Doktorant, zapewne w pogoni za płynności narracji, nie wyszczególnił takich ważnych wydarzeń jak podpisanie przez Finlandię i Szwecję umowy z NATO o wsparciu przez państwo gospodarza w sytuacjach nadzwyczajnych, czy przystąpienie Finlandii do prac sojuszniczego Centrum Zwalczania Zagrożeń Cyberprzestrzennych. Tego rodzaju uwag można przedstawić więcej, ale kierując się „zasadą domniemania niewinności” zakładam, że wynikają one z przyjętej konwencji, a nie z braków wiedzy Doktoranta. W związku z powyższym uznaję, że nie wpływają one w sposób znaczący na pozytywną ocenę warstwy merytorycznej.

Konkluzja

Mimo pewnych wątpliwości natury metodologicznej, która potraktowana została w sposób nader formalny, jak również usterek warsztatowych rozprawa winna zostać oceniona pozytywnie. Stanowi ona, bez żadnej wątpliwości, samodzielny dorobek naukowy Doktoranta. Jest to oryginalne, wymagające inwencji badawczej i niepospolitej samodyscypliny intelektualnej rozwiązanie właściwie sformułowanego problemu naukowego. Potwierdza ona ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w obrębie nauk o polityce i administracji oraz jego ponadprzeciętne umiejętności w zakresie programowania, organizacji i prowadzenia badań naukowych. Tym samym za spełnione uważam wymagania określonym w art. 187 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85 z późniejszymi zmianami). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pana magistra Piotra Woyke do kolejnych etapów procedury.